

دستورالعمل پدیدآوران مجموعه مستخرج

معاونت پژوهش

به نام خدا

شماره اخلاق پژوهش

یادماند از خلدندان جهان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و بجز او نماند بر اهل انان و به منظور پاس داشت تمام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در امتحان فرزندک و متن بشری ما دانشجوین و اصنامی برنت علمی واحد بی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی در نظر گرفته و داده و از آن تعقلی نگه می داریم:

- ۱- اصل برات: التزام بر رانت جویی از حرکت زنده غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی حوزه علم و پژوهش را به شدت بی غیر علمی می آید.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و محافظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج و دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بچه گان علمی و دانشجوین به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب قدر و خود داری از حرکت حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام بر رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری بر آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بچه گان پژوهش.
- ۹- اصل منع بی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن بهر چه و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه الهیات

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A.)

گرایش: فقه و مبانی حقوق

عنوان:

بررسی فقهی و حقوقی خسارت ناشی از بازداشت متهم بی-

گناه

استاد راهنما:

دکتر امرالله نیکومنش

استاد مشاور:

دکتر احمدرضا خزائی

پژوهشگر:

معصومه طهماسبی

تابستان ۱۳۹۲

الهی دلی ده که جای تو باشد
لسانی که در وی ثنای تو باشد
الهی بده همتی آن چنانم
که سعیم وصول لقای تو باشد
الهی چنانم کن از عشق خود مست
که خواب و خورم از برای تو باشد
الهی عطا کن به فکرم تو نوری
که محصول فکرم دعای تو باشد

زندگی کتابی است پرماجرا هیچگاه آن را به خاطر یک ورقش دور نیانداز.

**زانو نمی‌زنم....حتی اگر سقف آسمان کوتاهتر
از قد من باشد**

به پاس تعبیر عظیم ر انسانی شان از کلمه ایشار و از خودگذشتگی، به پاس عاطفه سرشار و گرمای امیدبخش وجودشان که در سردترین روزگاران، بهترین پشتیبان است، به پاس قلب های بزرگشان که فریادرس است و سرگردانی و ترس در پناهشان به شجاعت می گراید و لحظه های شادی و غم که در کنارم هستند و به پاس محبت های بی دریغشان که هرگز فروکش نمی کند، حاصل کار و تجربه تحقیق خود را به پدر و مادرم که هستی خود را در وجودشان می دانم تقدیم می کنم.

و همچنین از همسر عزیزم، به پاس زحمات خالصانه شان که در تدوین این مختصر، بنده را یاری نمودند تشکر می کنم.

تقدیر و تشکر

اکنون که به مدد لطف و عنایت آن قادر متعال توفیق آن را یافتیم، تا این مجموعه را به عنوان پایان نامه ارائه نمایم بر خود لازم می‌دانم تا به رسم ادب و حق شناسی، کمال امتنان و نهایت ارادت قلبی‌ام را نسبت به استادان ارجمندم جناب آقای دکتر امرالله نیکومنش و جناب حجه الاسلام و المسلمین احمدرضا خزایی ابراز نمایم که راهنماییهای ارزنده و حکیمانه ایشان همواره راهگشا و نقطه امیدی بود در لحظات دشوار تلاشم، همچنین از داور محترم، جناب آقای دکتر بهرام نژاد که زحمت مطالعه و تصحیح و قضاوت پایان نامه بنده را عهده دار بودند سپاسگزاری می‌نمایم.

جا دارد تا مراتب قدردانی و امتنان خود را نسبت به گروه الهیات (فقه و مبانی حقوق) دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، به خاطر حمایت و همکاریشان که سهم قابل توجهی در این توفیق داشته اند را اعلام دارم. و در خاتمه از تمامی عزیزانی که در تمام مراحل این تحقیق با من همکاری نموده و وقت گرانبهایشان را در اختیار بنده قرار دادند سپاسگزاری می‌نمایم.

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب معصومه طهماسبی دانش‌آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۸۰۰۰۵۹ در رشته فقه و حقوق که در تاریخ ۱۳۹۲/۰۶/۱۷ از پایان نامه خود تحت عنوان بررسی فقهی و حقوقی خسارت ناشی از بازداشت متهم بی‌گناه با کسب نمره و درجه عالی دفاع نموده‌ام بدین وسیله متعهد می‌شوم:

- ۱- پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده‌ام.
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره‌برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی‌ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ: ۱۳۹۲/۰۶/۱۷

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم **معصومه طهماسبی** پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره
بحروف **ه عالی** مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما:

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مسأله

«وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا»

« و کسانی که مردان مؤمن و زنان مؤمن را بی‌هیچ گناهی که کرده باشند می‌آزارند، تهمت و گناه آشکاری را بر دوش می‌کشند»^۱.

این آیه شریفه حاوی اهمیت مقام مؤمنین و مؤمنات است. زیرا اولاً اذیت و آزار خدا ثانیاً اذیت رسولش حرام می‌باشد. ثالثاً اذیت و آزار مؤمنین و مؤمنات حرام خواهد بود. خدای سبحان این حرمت را به حرمت خدا و رسول خویشتن عطف می‌کند و می‌فرماید: « آن افرادی که مؤمنین و مؤمنات را - به جز آن مواردی که آنان به حکم شرع، مستوجب کیفر و اذیت باشند - آزار نمایند، حتماً و قطعاً متحمل و مرتکب بهتان و گناهی آشکار شده‌اند. و یقیناً مرتکبین بهتان و گناه می‌بایستی به کیفر گفتار و کردار خویشتن برسند».

آزادی و آزاد زیستن از زمره حقوق طبیعی انسان‌هاست زیرا هر انسانی آزاد آفریده شده و حق دارد آزادانه زندگی کند. هیچ کس تحت هیچ شرایطی نمی‌تواند این آزادی را سلب یا آن را متزلزل کند. با نگاهی به تاریخ بشریت ملاحظه می‌شود که این آزادی در کنار برابری، از قواعد طبیعی زندگی اجتماعی انسان‌ها تلقی شده است. هر چند اغلب حکام ستمگر در طول تاریخ با توسل به قدرت و ستمگری، آزادی انسان‌ها را محدود کرده و متهمین را بدون کوچکترین دلیل ولو به مدت طولانی در مکان‌های تنگ و تاریک حبس کرده‌اند. اما متهمان با گذشت زمان بی‌گناهی خود را اثبات کرده‌اند.

دولت‌ها به منظور حفظ نظم و امنیت در جامعه، مقرراتی در زمینه تحدید آزادی شهروندان از قبیل بازداشت موقت، تحت نظر قرار گرفتن شخص مظنون به ارتکاب جرم و ... وضع نموده‌اند. قضات محاکم و دادسراها خصوصاً در جرایم عمومی در جهت رسیدگی به اتهام متهمان و انجام تحقیقات

^۱ احزاب / ۵۸.

مقدماتی با توسل به موازین قانونی قبل از ثبوت اتهام اقدام به بازداشت متهمان می‌نمایند یا در فرایند استمرار تحقیقات مقدماتی متهمان را پیش از محاکمه مدت‌های طولانی در بازداشت نگه می‌دارند. محاکمات صورت گرفته در تاریخ دادگستری نشان می‌دهد که اغلب متهمان در حال انتظار محاکمه، بعد از محاکمه عادلانه با اعلان حکم براءت از زندان آزاد شده‌اند سلب آزادی از چنین متهمانی، جامعه و دولت را در قبال برقراری نظم و امنیت در جامعه پاسخگو می‌داند.

۲-۱ اهداف تحقیق و ضرورت انجام آن

مهم‌ترین اهداف و ضرورت انجام پژوهش به شرح ذیل قابل توجه است:

۱- شناسایی حقوق متهمان بی‌گناه متعاقب صدور حکم براءت یا قرار منع تعقیب در قوانین موضوعه.

۲- ضرورت توجیه مسئولیت دولت در قبال متهمان بی‌گناهی که بازداشت آنها بلاوجه تلقی شده است.

۳- بررسی اصول حاکم بر ضمانت اجرای بازداشت موقت قانونی در قوانین موضوعه.

۴- ارائه طریق و آیین جبران خسارت از متهمان بی‌گناه به حاکمیت و متولیان امور قضایی.

۵- بی‌توجهی مقنن به بازداشت‌های بلاوجه و اشتباهات قضایی، حظ مصونیت دولت در قبال

اعمال حاکمیت و عدم تصویب قوانین ناظر به حقوق متهمان بی‌گناه، ضرورت انجام تحقیق حاضر را تبیین می‌کند.

۳-۱ پیشینه تحقیق و انگیزه انتخاب موضوع

توجه به سرنوشت متهمینی که تبرئه می‌شوند منحصرأً محصول پیشرفت‌های امروزی حقوق نبوده است،

انصاف و عدالت از دیرباز فقها و حقوقدانان را بر آن داشته بود که به این امر مهم توجه کنند. در نظام حقوقی اسلام، تضمین‌هایی برای حفظ حقوق متهم بی‌گناه در نظر گرفته شده که از جمله است: تکیه بر اصل برائت، لزوم جبران خسارات مادی و معنوی. برخی فقها در خصوص احقاق حق متهم بی‌گناه اقوالی نقل کردند که می‌توان به سخن محقق حلّی اشاره نمود که ایشان در کتاب شرایع الاسلام می‌نویسد: « اگر کسی صنعتگری را زندانی کند، در صورتی که از منافع او بهره نبرد، در مقابل اجرت وی ضامن نیست».

در کشور ما پیرامون حق متهم بی‌گناه تحقیقات کاملی صورت نگرفته است، حقوقدانان ایرانی کمتر به این موضوع پرداخته‌اند. اولین تحقیق در این زمینه کتاب ادله اثبات دعوی نوشته دکتر ایرج گلدوزیان است. این کتاب در مبحث ارزیابی ادله مصادیق اشتباهات قضایی مبتنی بر دلایل غیرواقعی را که قربانیان زیادی را دربرگرفته مورد بررسی قرار داده است. در این کتاب اشتباهات قضایی که منجر به تحمل کیفر بی‌گناهان می‌شود معلول دلایل غیرواقعی و به دور از حقیقت، متشکله در مرحله کشف جرم و تحقیقات مقدماتی است. نویسنده در خاتمه بحث به موارد معدودی از بی‌گناهان که به علل غیرموجه در زندان مانده اشاره می‌کند و اعاده حیثیت و جبران خسارت از این دسته از افراد را به متولیان حکومت پیشنهاد می‌کند.

کتاب خسارت معنوی در حقوق ایران نوشته دکتر فرهاد پروین به صورت مختصر به مبحث بازداشت قانونی پرداخته است. نویسنده، زندانیانی که بازداشت آنها قانونی بوده یا بازداشت آنها بر

حسب ضوابط ظاهراً قانونی اما در نتیجه به بی‌گناهی آنان منجر شده است، دولت را در قبال این دسته از افراد از حیث خسارت معنوی و اعاده حیثیت مسئول دانسته است. متأسفانه به خسارت‌های مادی، سلامت اشخاص، روح و روان آنها و خسارت وارد بر آزادی متهمان و آیین جبران آنها و طبیعت خسارت اشاره‌ای نکرده است. همچنین خسارت ناشی از خطاهای مقامات قضایی که اکثر بی‌گناهان از این حیث متحمل خسارت شده‌اند از دیدگاه مؤلف مورد بررسی قرار نگرفته است. مقاله لزوم جبران خسارت از زندانیان بی‌گناه نوشته‌ی دکتر آشوری منتشره در مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران است، این تحقیق در بدو امر جهت جلوگیری از بازداشت موقت متهمان پیش از محاکمه به حذف موارد اجباری بازداشت موقت و استفاده از قرارهای جایگزینی تأکید می‌کند و بازبینی قرار بازداشت موقت توسط قضات عالی را ضمانت اجرای تخلف از قرار بازداشت موقت کافی نمی‌داند. نویسنده، زندانیان را به دو گروه تقسیم نموده است:

(۱) حکم برائت بدون تردید مبین بی‌گناهی متهمی است که ماه‌ها و سال‌ها در زندان به انتظار محاکمه نشسته است که بعد از بازداشت موقت، مجرم واقعی کشف و دستگیر می‌شود. در این فرض متهم بی‌گناه توسط دادگاه واقعاً بی‌گناه شناخته می‌شود.

(۲) متهمانی که به علت فقدان دلیل و یا پیچیدگی و تعارض ادله، ضعف نظریه کارشناسان و ... تبرئه می‌شوند.

و صرفاً گروه اول را مستحق جبران خسارت دانسته است.

عدم بررسی و شمول جبران خسارت به زندانیان بی‌گناهی که از طریق اعاده دادرسی، بی‌گناهی آنان اثبات می‌شود، در مقاله استاد درخور نقد است. همچنین تفکیک متهمین بی‌گناه به دو گروه خدشه‌- ای بر اصل برائت و اعتماد مردم به دستگاه قضایی و ضابطین دادگستری را فراهم می‌کند.

مقاله‌ی بحث پیرامون بازداشت موقت نوشته استاد منوچهر خزایی منتشره در کتاب مجموعه مقالات فرایند کیفری است. نویسنده، موارد بازداشت موقت در حقوق ایران و همچنین معایب و محاسن بازداشت موقت را مورد بررسی قرار داده است. اعتراض به قرار بازداشت موقت و مجازات انتظامی مقامات قضایی را ضمانت اجرای تخلف از ضوابط بازداشت موقت کافی ندانسته و جبران خسارت را ضمانت اجرای تخلف از قرار بازداشت موقت به متولیان حکومت پیشنهاد می‌کند.

بررسی‌های انجام شده بیانگر این است که هیچ پژوهشی مستقلاً در مورد لزوم جبران خسارت از زندانیان بی‌گناه به عنوان حق متهم بی‌گناه مورد بررسی قرار نگرفته است. هر یک از اساتید در پایان تألیفات خود به طور مختصر به حق متهم بی‌گناه اشاره کرده‌اند. به همین دلیل محقق درصدد بود تا در پژوهشی مستقل در مورد لزوم جبران خسارت از زندانیان بی‌گناه به تحقیق بپردازد تا متهمین بی‌گناه را از حقوق خود آگاه سازد. رعایت حق کرامت و حیثیت انسانی از الزامات حقوق اولیه و بدیهی بشری است. رعایت این حق توسط حاکمیت و متولیان امر الزام‌آور است. این حق، ریشه در کتاب آسمانی مسلمانان داشته و در قانون اساسی کشور در بند ۶ اصل دوم و در بند ۱۴ اصل سوم و اصل ۲۲ و ۳۹ و قوانین عادی بویژه قوانین بین‌المللی و حقوق بشر همواره مورد تأکید قرار گرفته است. اصل برائت سرمنشأ این ادعا و ترسیم سیمای سلیم این حق مبین قانون مدون یک کشور است. کلیه کشورها و حکومت‌ها به منظور پیشگیری و حفظ نظم اجتماعی و اعمال عدالت کیفری و مبارزه با پدیده جرم و

اعاده نظم اجتماعی به جامعه و در نتیجه برقراری و ثبات امنیت در کشور در موارد عدیده به بازداشت بسیاری از افراد که هنوز بزهکاری آنان مسلم نیست، مبادرت می‌ورزند. متهمانی به بازداشت اعزام می‌شوند که هنوز ادله کافی بر ارتکاب جرم علیه آنان یا موجود نیست یا وصف مجرمانه رفتار آنها، با عنوانی که مقام قضایی با قوانین و عناوین اتهامی تطبیق داده، محل ایراد جدی است.

تحقیق حاضر نشان می‌دهد که بازداشت موقت متهم و استمرار آن با نوع مجازاتی که در پایان دادرسی برای متهم در نظر گرفته شده همخوانی ندارد. بعنوان مثال مجازات ارتباط نامشروع طبق ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی شلاق تا ۹۹ ضربه تازیانه است. احتساب ایام بازداشت موقت متهم با مجازات شلاق غیر قابل محاسبه است. همچنین بازداشت متهمان قبل از محاکمه و تطبیق واقعه مادی جرم و اوصافی که در شخص مرتکب وجود دارد با عناوین مجرمانه و تفهیم آن به متهم یکی از مقوله‌های مهم این تحقیق خواهد بود. همچنین بازداشت متهمان با قرارهای تأمین نامتناسب کیفری تحت عنوان قرارهای منتهی به بازداشت متهم موضوع بحث ما در این تحقیق خواهد بود زیرا قرارهای تأمین کیفری نامتناسب گاهی به نوبه خود منجر به بازداشت متهمان می‌شوند. این نوع قرارها نیز در نظریه جبران خسارت از زندانیان بی‌گناه نیز موضوع بحث ما خواهد بود.

حفظ کرامت انسان‌ها از وظایف اصلی حکومت‌ها است لذا دولت در قبال متهمانی که پس از

گذراندن

مدتی در زندان، برائت حاصل می‌کنند مسئولیت دارد. جبران خسارت از بازداشت موقت، یک حق مسلم متهم بی‌گناه است. اینگونه بازداشت‌ها مخالف آزادی‌های فردی و مخالف اصل برائت است و هیچگاه در یک جامعه یک امر عادی تلقی نخواهد شد.

نکته دیگر جبران خسارت ناشی از محکومیت غیرقانونی به حبس است. گاهی اوقات پیش می‌آید که متهم در خلال گذراندن مدت محکومیت، بنا به ادله‌ای که کشف می‌گردد بی‌گناه شناخته می‌شود. این دسته از زندانیان نیز بایستی از حق جبران خسارت مادی و معنوی بهره‌مند شوند. توجیه قانونی تحدید آزادی متهمان در فرایند تحقیقات مقدماتی لغایت زمان محاکمه‌ی آنها در یک دادرسی عادلانه و ارزیابی ادله ابرازی علیه متهم از جمله قانون آیین دادرسی کیفری است. اهمیت این قواعد حاکم بر محاکمه بر صاحب‌نظران علوم جنایی پوشیده نیست. ارزش و اعتبار هر کشوری ملازمه با احترام به حقوق و آزادی‌های فردی شهروندان آن جامعه دارد. علت عمده بازداشت متهمان بی‌گناه به مقوله‌ی اشتباهات قضایی در دادرسی‌های کیفری برمی‌گردد. این اشتباهات، خسارات جبران‌ناپذیری را به شخص متهم و وابستگان او وارد می‌کند. در این تحقیق سعی می‌شود راه‌حلهایی برای جبران خسارت حقوق از دست رفته‌ی این دسته از شهروندان جامعه ارائه شود.

۴-۱ سوالات

مهمترین سؤالات که این تحقیق در راستای پاسخ به آن تدوین شده به قرار ذیل می‌باشد:

۱- آیا همه مردم از حقوق خود که در قانون اساسی و یا سایر قوانین مقرر شده است باخبر

هستند؟

۲- آیا مردم می‌دانند اگر متهمان مرتکب جرمی شوند چه حقوقی دارند و با فرض اینکه حقوق

خود را شناختند آیا می‌دانند چگونه از حقوق خود دفاع کنند؟

۳- مسئولیت جامعه در قبال متهمان بی‌گناه چیست؟

۴- مبنای خسارت‌زدایی از متهمان بی‌گناه کدام است؟

۵- راه‌کارهای جبران خسارت از متهمان بی‌گناه چیست؟

۵-۱ فرضیات تحقیق

(۱) ادله نقلی، چون قواعد فقهی و عقلی چون اصول انصاف و عدالت از مهمترین مبانی خسارت-

زدایی از متهمان بی‌گناه محسوب می‌شود.

(۲) اعلان حق جبران خسارت ضمن صدور حکم برائت و یا منع تعقیب توسط دادگاه صالحه،

تقدیم دادخواست مطالبه خسارت به مرجع صالحه جهت رسیدگی و صدور حکم، اعاده وضع

به حال پیشین، پرداخت خسارت مادی با تعیین میزان آن، اعلان رأی و تصدیق قصور دولت

از مصادیق راه‌کارهای جبران خسارت از متهمان بی‌گناه است.

۶-۱ تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه‌های کلیدی

واژه‌های کلیدی شامل متهم، متهمان بی‌گناه، زندان، خسارت، خسارت‌زدایی می‌باشد که در فصل دوم

به طور مفصل تعریف شده‌اند.

۷-۱ روش تحقیق

شیوه‌ای که در این تحقیق اتخاذ شده به صورت توصیفی و کتابخانه‌ای و تجزیه و تحلیل علمی داده-

هاست. آثار تئوری و نظریه فقها و حقوقدانان از طریق کتابخانه جمع‌آوری شده است. با مطالعه منابع و

مآخذ، مبادرت به فیش‌برداری ابتدایی از منابع موجود نموده، پس از مطالعه جامع و فیش‌برداری مجدد،

مبادرت به تکمیل و تدوین فیش‌های برداشتی کرده و پس از مدت‌ها تلاش به تدوین تحقیق حاضر

مبادرت نمودم.

۸-۱ محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

از آنجایی که این تحقیق به صورت توصیفی و کتابخانه‌ای انجام شده است دسترسی به منابع با مشکلاتی همراه بود. عدم دسترسی به کتاب‌های ترجمه شده در این زمینه و مراجعه به هر کتابخانه‌ای امکان‌پذیر نبود که با مساعدت کتابخانه ملی و کتابخانه مجلس مشکلات را پشت سر گذاشته و پژوهش و تحقیقات لازم را در این زمینه انجام دادم.

فصل دوم

مفاهیم شناسی خسارت زدایی از متهم بی گناه